

PREKLAD AKO METODICKÝ POSTUP V POROVNANÍ S PROFESIONÁLNYM PREKLADOM

Daniela Müglóvá

Preklad zohrával v dejinách didaktiky prioritnú alebo posteriornú úlohu. Spôsob a rozsah jeho aplikácie v cudzojazyčnej výučbe patrí dodnes k najspornejším metodickým problémom. Jednou z príčin kontrapozičnosti názorov bola aj absencia striktnej diferenciacie medzi prekladom ako metodickým postupom a prekladom ako špecifickou bilingválnou rečovou činnosťou (profesionálnym prekladom). V metodickej literatúre chýba aj exaktné vyčlenenie a špecifikácia jednotlivých funkcií, ktoré preklad plní v cudzojazyčnej výučbe.

Profesionálny preklad sa odohráva v reálnej komunikácii a jeho úspešnú realizáciu podmieňuje celý rad subjektívnych i objektívnych faktorov. Preklad ako metodický postup sa uplatňuje výlučne v rámci pedagogickej komunikácie, ktorú tvorí komplex korelujúcich faktorov (učivo, učebný plán, učebné osnovy, učebnica, vyučovacia metóda, vyučovací cieľ, učiteľ a žiak).

V preklade ako metodickom postupe vystupuje učiteľ v úlohe vysielateľa východiskového komunikátu a žiak v úlohe realizátora cieľového komunikátu. Pragmatickému komponentu, ktorým je v reálnej bilingválnej komunikácii autorský zámer vysielateľa prototextu, zodpovedá v pedagogickej komunikácii učiteľova intencia dosiahnuť istý učebný cieľ. Prostriedkom sú translačné postupy v ich rôznych funkciách. Učiteľ je zároveň prvým príjemcom komunikátu realizovanom prostriedkami cieľového jazyka i jeho korektorom. Žiak neprekladá text s ohľadom na neznámeho príjemcu, ktorý neovláda východiskový jazyk, ale s ohľadom na známeho príjemcu, ktorý ovláda východiskový i cieľový jazyk lepšie ako žiak. Identifikácia pragmatického komponentu nie je v preklade ako metodickom postupe – na rozdiel od profesionálneho prekladu – podmienkou pre úspešnú realizáciu metatextu (ak abstrahujeme od faktu, že sa žiak spravidla usiluje odhadnúť intenciu učiteľa, aby vyhovel jeho nárokom a vyhol sa tak prípadným didaktickým sankciám). Zatiaľ čo v rovine komunikačného kontextu sa obidva druhy translácie zásadne líšia, v rovine vlastného procesu prekladu ich spája rovnaká úloha: reprodukovať text materializovaný prostriedkami východiskového jazyka prostriedkami cieľového jazyka. Diferencie medzi nimi

spočívajú len v simplifikácii analytickej a syntetickej fázy translačného procesu. Obidve fázy sa redukujú len na identifikáciu a reprodukciu jazykových významov. Ďalším diferenciačným kritériom je rozsah prekladovej jednotky. Kým v profesionálnom preklade je prekladovou jednotkou súvislý text, v preklade ako metodickom postupe sú to spravidla nižšie textové roviny (slovo, syntagma, veta, resp. krátky text, ktorý má prioritne didaktickú funkciu). Z realizačného aspektu sa preklad ako metodický postup líši polyfunkčnosťou svojho využitia. V metodickej literatúre sú tieto funkcie len všeobecne formulované a vyžadujú si terminologické a obsahové upresnenie. Pokúsili sme sa navrhnúť terminológiu jednotlivých funkcií (a subfunkcií) prekladu ako metodického postupu a bližšie špecifikovať ich obsah.

1. Inštrumentálna funkcia prekladu

V tejto funkcii nevystupuje preklad ako učebný postup, ale len ako prostriedok. Rozlišujeme explikatívnu (vysvetľujúcu) inštrumentálnu funkciu, ktorá sa aplikuje pri: a) prezentácii významu cudzojazyčných, spravidla lexikálnych, ale aj gramatických javov, b) identifikácii významu cudzojazyčných lexikálnych, ale aj gramatických javov. Inštrumentálnu funkciu plní preklad ako sémantizačný prostriedok. V podstate existujú dva prekladové sémantizačné postupy: a) substitučná prekladová sémantizácia, b) kontextuálna prekladová sémantizácia. Substitučná sémantizácia sa uplatňuje vtedy, ak sú lexikálne jednotky východiskového a cieľového jazyka kongruentné vo všetkých svojich jazykových významoch. Preklad sa realizuje jednoduchou substitúciou: cudzojazyčná jednotka – ekvivalent v materinskom jazyku, resp. opačne. Pod kontextuálnou prekladovou sémantizáciou rozumieme aktualizáciu cudzojazyčnej jednotky prostredníctvom jednotky materinského jazyka na základe jazykového kontextu.

Inštrumentálna funkcia evalvačná (kontrolná). Preklad tu figuruje ako kontrolný prostriedok na: a) kontrolu osvojenia jazykových prostriedkov, b) kontrolu osvojenia aktívnych rečových zručností, c) kontrolu osvojenia pasívnych rečových zručností, d) prostriedok kontroly globálneho porozumenia cudzojazyčného textu.

2. Kompetenčná funkcia prekladu

V tejto funkcii vystupuje preklad ako metodický postup na dosiahnutie jazykovej kompetencie (nácvik jazykových prostriedkov), resp. rečovej kompetencie (nácvik rečových zručností). Osvojovaním si obidvoch kompetencií bol motivovaný aj výber tohto termínu. Vychádzali sme z terminológie N. Chomského (Chomsky 1966: 127), ktorý nácvik cudzojazyčnej komunikácie delí na vypracovanie návyku (habit) a rozvíjanie zručností (performance). Preto kompetenčnú funkciu ďalej členíme na: a) habituálnu (vypracovanie návyku), b) performančnú (nácvik rečových zručností). Habituálnu funkciu plní preklad pri nácviku cudzojazyčných prostriedkov v rámci jednotlivých jazykových rovín (gramatická, lexikálna, syntaktická, štylistická). Performančnú funkciu plní translácia pri nácviku receptívnych a produktívnych rečových zručností.

3. Konfrontačná funkcia prekladu

Konfrontačnú funkciu plní preklad pri prezentácii systémových rozdielov medzi východiskovým a cieľovým jazykom. Konfrontáciu chápeme ako strešný pojem na porovnávanie jazykových prostriedkov na konfrontačnom základe (spoločné črty), ako aj na kontrastívnom základe (rozdielne črty).

4. Metalingvistická funkcia prekladu

V tejto funkcii vystupuje preklad vtedy, ak je cieľom výučby nielen získavanie jazykovej a rečovej kompetencie, ale aj rozvíjanie tzv. filologického myslenia na báze konfrontačnej a kontrastívnej lingvistiky. Prostredníctvom tejto funkcie získava žiak vedomosti o jazyku, konkrétne o systémových a štruktúrnych diferenciaciách medzi východiskovým a cieľovým jazykom.

5. Vedecko-propedeutická funkcia

V tejto funkcii sa preklad uplatňuje pri nácviku pracovných postupov s odbornou literatúrou (práca s dvojazyčnými slovníkmi, výkladovými slovníkmi a inými translačnými pomôckami).

Práve polyfunkčnosť využitia prekladu ako metodického postupu je jedným z kritérií, ktorými sa líši od profesionálneho prekladu. K ďalším diferenciacným parametrom patrí: 1. polarita vzťahov “prostriedok” a “cieľ”. Pre profesionálny preklad je ovládanie východiskového a cieľového jazyka základným predpokladom (prostriedkom na realizáciu cieľa – adekvátneho prekladu). Rečová kompetencia je v tomto prípade prostriedkom a preklad cieľom. Pre preklad ako metodický postup sú translačné cvičenia prostriedkom a cieľom je dosiahnutie rečovej kompetencie; 2. úloha materinského jazyka. Na rozdiel od profesionálneho prekladu, ktorý sa v učebnej fáze zameriava na vypracovanie návyku (priamych asociatívnych spojov CJ-MJ/MJ-CJ), úlohou prekladu ako metodického postupu je eliminácia vnútorných podvedomých asociatívnych spojov medzi materinským a cudzím jazykom. Úloha prekladu ako metodického postupu je z tohto aspektu paradoxná. Translačné postupy napomáhajú bezprekladovému ovládaniu cudzieho jazyka.

Aplikácia jednotlivých funkcií prekladu ako metodického postupu by sa vo vyučovacom procese mala realizovať v hierarchickej postupnosti, a to v závislosti od štádia cudzojazyčnej výučby a fáz vyučovacieho procesu. Hierarchický progres jednotlivých funkcií by sa mal aplikovať nasledovne: 1. z aspektu expozičnej fázy (prezentácia učiva): inštrumentálna funkcia (substitučná sémantizácia) – (kontextuálna sémantizácia), 2. z aspektu fixačnej fázy: konfrontačná (kontrastívna) – kompetenčná (habituálna) – kompetenčná (performančná) – metajazyková, 3. z aspektu kontrolnej fázy: inštrumentálna evalvačná kontrola jazykových prostriedkov, kontrola globálneho porozumenia, kontrola pasívnych a aktívnych rečových zručností.

Myslíme si, že exaktná klasifikácia jednotlivých funkcií prekladu a ich obsahová špecifikácia prispeje k efektívnemu využitiu prekladu ako metodického postupu v praxi cudzojazyčnej výučby.

LITERATÚRA

- Chomsky, N.
1966 *Syntaktické štruktúry*, Praha 1966.
- Ptáček, J.
1969 *Audiovizuální pomůcky, prostředky a některé směry v metodice vyučování ruskému jazyku – překlad*, SPN, Praha 1969.
- Vannikov, J.B.
1980 *Obučenijs perevodu i perevodnyj metod obučenijs*, “Russkij jazyk za rubežom”, 1980: I: 47-54.
- Vaseva, I.
1972 *Teorija i praktika perevoda*, Sofia 1972.

РЕЗЮМЕ

Место и роль учебного перевода в процессе обучения иностранным языкам были предметом методических споров, затянувшихся на многие десятилетия. Причиной противоположных суждений о дидактической ценности этого методического приёма являлось прежде всего отсутствие строгого разграничения профессионального и учебного переводов.

В основе нашей статьи лежит попытка точной дифференциации профессионального и учебного переводов. Мы предлагаем также новую терминологию для наименования отдельных функций учебного перевода и специфицируем их содержание.